

TÉKA

Böjthe Pál

FÉNYKÉPEK AZ IDŐNÉLKÜLISÉG KORÁBÓL ÉS NAPJAINKBÓL

G. ISTVÁN LÁSZLÓ: *VILLANÓ POR*. MAGVETŐ, BUDAPEST, 2023.

Egészen biztos, minden költészetben van valamilyen, valamennyi szándékoság. Vagyis az ihleten és a különös megfogalmazások nélkül a szövegeket világra segítő tehetségen túl egy eldöntött valami. Hogy ez kinél milyen irányba terjed, milyen területeket érint, az minden költőnél más és más. Ez az eldöntött valami bizonyos szempontokból szembemegy a költészet lelkével, a legbelső rezgések tiszta színrehozatalával, ugyanakkor nélkülözhetetlen eszköz a saját, az egyéni hang kialakításához. E kettősség között őrlődik, kopik a költő, és – szerencsés esetben – éled folytonosan újra. Az úgynevezett spontaneitás és a tudatosság viszonya szerzőnként változik, a lényeg, hogy arányoktól függetlenül, a megtalált hang semmiképp ne csapjon modorosságba.

Ahogy az a fényképezési szakirodalomból megtudható, a G. István László kötetének címében szereplő *villanó por* nevű anyag használata kényelmetlen, veszélyes, nehézkes volt, és egyértelműen a fényképezéshez köthető. Ebben a folyton önmagára reflektáló és állandóan az embert kereső kötetben a villanó por szimbólummá válik. Az ember rohan, vagy csak egyszerűen másra figyel, ezért a villanó por igen korlátozott fénykibocsátása kevés ahhoz, hogy megfigyelhessük a lényegét. A gép elkattan, viszont reteszára még nyitva, amikor a fénynek már nyoma sincs. Ez elmosódott vonalakat eredményez. De a villanó por korában is készültek jó felvételek. A fénykép megörökíti a pillanatot, és lehetőséget ad az előtte–utána összehasonlításra.

Nehéz dolog számot adni arról, hogy mi adja a löketet, amely kiteríti eredeti útjáról a valamerre elindult alkotást. Pedig érdekes lenne ezt a kulcsot megtalálni, mert akkor talán teljesebb képet kapnánk arról, hogyan született, nőtt és vált véglegessé ez a kötet. Az is igaz, nem muszáj minden titkot megfejteni, mert az alkotási folyamat esztétikája nem mindig egyezik az olvasó elvárásaival. Ami pedig az úgynevezett eltérést illeti, G. István László Jánossy Lajosnak adott interjújából¹ kiderül, hogy a könyvnek először a magja, a központi része, a távoli világok mítoszai inspirálta versek születtek meg. Ez a vonal követhető lett volna, de a műzsák másként gondolták, és a költő maga fogékony volt egy magánmitológia alakítására. Általában a magánmitológia a mítoszok nyelvén, de személyes és sajátos jelentéssel, szimbólumrendszerrel megalkotott jelképes történet, képzeletbeli világ. Ez utóbbihoz tartozó versek születésben voltak már, és először a költő maga sem vette észre, hogy nem egy már felépített anyaghoz tartoznak, mint vélte, hanem új könyv van alakulóban, csak a két vonalnak, az úgynevezett klaszszikus- és a magánmítoszoknak találkozniuk kell.

A kötet versei ciklusokba tömörülnek, melyek bizonyos szimmetriát alakítanak ki. Ennek a szimmetriának két tengelye van, az afrikai, illetve az ausztrál-óceániai mítoszokból született versciklusok. A kötet elejétől az afrikai ihletésű versekig, illetve az óceániaiaktól a végéig hozzávetőleg ugyanolyan számú vers van. A két távoli vidék ihlette költemények tartóoszlopát ismét saját gondolatokból született vers-hidak kötik össze. Mondhatni, egy középről kifele megírt könyvet tart a kezében az olvasó. Lehet, ha másképpen szerkesztenék össze, egy duplaspirál-kiadvány lenne a végeredmény. Mert az, amire az egész épül, bent van középen. Ha megfelelő szögből nézzük, ami bensőnek tűnik, voltaképpen az egésznek az eleje, a kezdet. Az afrikai és ausztrál-óceániai mítoszokból született költeményekhez csatlakoznak ívenként a teljességgel saját ihletésű versek. Mintegy azokból nőnek ki. Ezt a képletet talán egyszerűbb lenne lerajzolni, mint szavakba önteni, de írás formájában kell foglalkozni velük, mert az egész bonyolultsága így valamelyest szelídül.

A két gerinc erősen tartja és egyben táplálja a magánmitológia darabjainak születését, megerősödését s bizonyos fokú önállósodásukat. Ez annyit tesz, hogy a távoli népek mondavilágából született versek nélkül a saját

¹ Magánmitológiám kisugárzása új földrészekre – G. István Lászlóval beszélget Jánossy Lajos. *Litera*, 2024. február 8. <https://litera.hu/magazin/interju/g-istvan-laszlo-maganmitologiam-kisugarzasa-uj-foldreszekre.html>

mítoszok önmagukban is megállnák helyüket. Mindazzal együtt, hogy G. István László például azt nyilatkozta, véletlenül szembefutott az afrikai mítoszokkal, amelyek annyira megihlették, hogy rögtön tizenkét verset írt belőlük. Aztán kiderült, hogy ez a kezdet és az alap a saját mítosz megfogalmazásához.

Érdekes kísérlet G. István László verseit nagyon fáradtan olvasni. A versek önmagukban sem számítanak könnyű olvasmánynak. Kibontásuk körütekintést, beleélést, empátiát, olykor elsöre nem gondolt asszociációkat kíván meg. Ez az összetettség egy fátylat húz, melynek áttörése próbára teheti az embert. Ha viszont az ember energiája bármilyen okból kifolyólag megfogyatkozott, és csupán arra maradt ereje, hogy hátradőljön, és kezébe vegyen egy könyvet, megtörténhet, hogy ezek a versek könnyebben tárják fel titkukat. Mert a mítoszok olvasásánál nagy segítségre lehet egyféle leegyszerűsödött megközelítés.

Meg kell próbálni pihenten, teljesen frissen is olvasni ezeket a verseket. Háttérbe szorulnak a homályos benyomások, a sejtések, színre lép a verset írni tudó munkája. Így bontakoznak ki a költői képek, a belső rímek, a különböző témáknak megfelelő lüktetés vagy olykor éppen vánszorgás.

Nem ismeretlen vagy szokatlan költői eljárás a hétköznapi képekkel való indítás, amelyeket aztán felöltöztetnek, esetleg lebontva valami egészen mássá építenek át a versek. G. István Lászlónál is találkozunk ezzel a módszerrel, de ehhez egy érdekes pluszt ad azzal, hogy teljesen szokványos elemeket és klasszikussá vagy olykor úgymond halhatatlanná vált dolgokat találkoztat, szerepeltet egy helyen. A síkok közti vándorlást az álomszerű világ és egy valós, bár legtöbbször filozofikus töltetű valóság közti folytonos helycsere testesíti meg. Összességében olyan versvilágot eredményez ez az eljárás, amelynek többnyire belátható a peremvidéke, de nem tűri a határokat. Hasonlatos a mítoszok lezajlásának teret adó megfoghatatlansághoz. A megfoghatatlanságot itt nagyban elősegíti az álmjelenetek sokasága. Akárcsak az alvás közben látott képekben, ismerősnek tűnik a táj, a leírt események sorozata, de valójában nem tudjuk néven nevezni, hol és mit láttunk. Ez itt nem zűrzavarhoz, hanem a két verstömbben jelen levő mítoszokhoz közelít. Mondhatnánk, egy magánmítosz kialakításához vezet. Az afrikai és ausztrál mítoszvilághoz így egy harmadik is társul. A mítoszteremtés nem egyszemélyes feladat sem időben, sem térben, sem energiában. Nem csoda hát, hogy a mítoszban levés nem állandó. Ki-be sétál a költő. Másfajta hanglejtésű és tematikájú versek is tarkítják a kötetet.

Az első versciklus az *Ínségszikkla*, amely sorra felvillantja a kötetben található fő motívumokat. Megjelenik a folyó, amely akár a Duna is lehet, benne az ínséges időkben, azaz nagy szárazságok során előbukkanó, a Gellért-hegyről látható Ínségszikkalával; erdő és városi utca fákkal; hínáros víz; Gibraltar, Amerika. A felsoroltak önmagukban sem csupán azok, amik, hanem egyszerre elvonatkoztatott terek is, a többretegű felhő-levegőig világához vagy a csillagszálláshoz hasonlatosan. Ezeket a megtapasztalható és egy másfajta – ógörög, buddhista, ókeresztény, hindi mitológiához tartozó – világban fellelhető elemeket rendre valós lények és a mítoszok világát belakók népesítik be. Név szerint legfőképp istenségek bukkannak fel, de szintén ide tartoznak bizonyos fogalmak, mint például a *szamszara* vagy a néhány szóban szintén nem kifejtendő Mária hála-éneke, a *Magnificat*. Látható hát, hogy mindez egy gazdag, összetett, a versekben hangsúlyt kapó színárnyalatai miatt némi dekadens homállyal bevont, a földtől elrugaszkodott világot eredményez. Ebben a környezetben Atroposz, Athéné, a legendás Kolumbusz, a keresztény Isten vagy bárki más csupán mellékszereplő. A főszereplő a különböző világokban keresgélő, a természet és Isten nagyságával találkozó, de folyton fájdalmainak, elégedetlenségének, megnyugvás-reményének hangot adó szerző maga.

A mítoszok világa számtalan szerzőt meghihetett az idők folyamán. Részben hasonló dolog történt a *Villanó por* születése kapcsán is. Csak itt a költőt nem maguk a verssorok ihlették meg, hanem azok összegyűjtött és valamennyire elemzett változata. Így a Szergej Alekszandrovics Tokarev szerkesztette *Mitológiai enciklopédia* valóságos kincsesbánya lehetett G. István Lászlónak. Ez az a fajta könyv, amely visszavezet a kezdetekhez, az elmesélt emberi kultúra hajnalához. Tömör megfogalmazásai a *Villanó por* jegyzetében köszönnek vissza. Így megértheti a mitológiában járatlan olvasó is az izgalmas, olykor meghökkentő témákat feldolgozó, a teremtéstörténetekből merítő eredeti hangú verseket. Hogy ne billenjünk ki a meseszerű világból, itt van a *Teneo te, Africa!*, amit állítólag Julius Caesar mondott Egyiptom földjére lépve és rögtön hasra vágódva. G. István László szellemesen választotta címül a második ciklusnak. Nem szégyen, sőt, kellemes lehet közéről megérezni a mítoszok földjének illatát. A tömb tíz afrikai mitológiai körből származó történetet fogalmaz újra, és arról árulkodik, hogy a költő nagyon rá tudott hangolódni a megszokottól annyira eltérő mesékre. Érdekes költői kísérlet csak igen kevesek által ismert históriákat vers formájában elmondani.

A következő versciklus címe *Idegen*. Maga a tömb több részre oszlik, de egyik sem kíméletesebb a másiknál, úgy rémlik, nincs menekvés. Az első

rész álomszerű versei látomásokká lesznek a következőkben, majd a nyomasztó versek fájdalmas valósággá válnak. Tüskék a lélekben. Aztán ismét látomásos versek. Ebben a kíméletlen ciklusban mindenhol előbukkan a költő, jól ismert szivarkáival, indián lepénysütőjével és a szemüvegén megcsillanó torzító fényvel. Ez az arc, ha tükörbe néz, nem azt látja, amit szeretne, vagyis ami természetes, hanem egy idegen pillant vissza, ami szokatlan, és ilyen formában nem kívánatos.

A szavak nem törik a csontokat az ausztrál-océániai hiedelemvilágból merített mítoszokat dolgoz fel. Szétszórt, nagyon távoli vidékek lelkébe enged bepillantani, teremtett világukról egy pillanatig fellebbenti a leplet. A versciklusban felfedezhető bizonyos elemek egyetemessége. Az istenek kegyetlenek, vagy épp ellenkezőleg, óvók; az istenek összecsaphatnak, akár az európai mitológiában; az ismeretlent általában nem jó megzavarni, ezért csendben kell lenni; de minden félelem és bizonyosfajta tudatlanság ellenére, a tőlünk oly távol eső világban is van istenektől nem féltő kópé.

Az alkotó sok kritérium alapján választhatja ki azt a vonalat, amely mentén felépíti könyvét. De megtörténhet, hogy időközben valami olyan történik, aminek hatása alól nem tud kibújni. A kötet két utolsó versciklusában újból és újból felbukkan a háború kérdése. Amikor a *Villanó por* első versei születtek, Európa keleti felében nagy feszültség honolt, de még béke volt. Aztán elszabadultak az indulatok, és azóta érvényesek az ezekben a versekben olvasható olyan megfogalmazások, hogy „Háborúban nincs / absztinencia.”; „most *támadás* van” (eredetileg *dólt*); „vannak helyek, ahol ölnek”; miközben számtalanszor felvetődik a kérdés: „ha eleget / mondom, háború, háború és háború, / akkor a kegyelem hiányából egyszer / béke lesz?”

Általában véve nincsenek túlbonyolított mondatok, rikító gondolattársítások, s még ha bizonyos szempontokból szokatlanok is az elénk tárt mitológikus világok, tulajdonképpen minden nagyon emberi. G. István László alaposan ismeri a költői mesterséget. Ugyanakkor a szöveg megköveteli a figyelmet. Talán túlságosan is. Nem engedheti el magát az olvasó, hogy a költészet vigye magával. Másrészt, mindent beleng a mítoszok hangulata, és ez a hangulat kiváltképp a magánmítosz építésénél eléggé nyomasztó. Az egésznek a központi alakja egy negatív főszereplő, maga a költő. Nem a gonoszság értelmében negatív, hanem a vesztesre való hajlamosság szempontjából, ami egy mítosz esetében nem szerencsés perspektíva. Lehet, túl sok ész került ebbe a kötetbe, s ha kimondottan a költészet varázsló képességének szempontjából nézzük, élményünk nem lesz hiánytalan. De a kötettel, a versekkel, a ciklusokkal érdemes hosszasan bíbelődni, nem ismert világokkal találkozni.